

Ана Јовашевић
Београд

КУЛТУРНИ ОДНОСИ СР НЕМАЧКЕ И СРБИЈЕ

- циљеви, правци и носиоци активности -

Сажетак

У раду се са разних аспеката анализирају основне карактеристике и правци деловања спољне културне политике СР Немачке према Србији, те место, улога и значај који поједине културне институције, јавног и "нејавног" сектора имају у остваривању циљева ове политике у циљу изградње, унапређења и побољшања међусобних културних, па тиме и политичких и економских односа и сарадње Србије и Немачке. У овом раду биће говора о појму, елементима, правцима деловања и карактеристикама спољне културне политике и организацијама које учествују у њеном спровођењу. Посебно је анализирана улога појединих носилаца немачке културе у иностранству, као посредничке институције Савезног министарства спољних послова СР Немачке које је задужено за осмишљавање и спровођење спољне политике.

Кључне речи: СР Немачка, спољна културна политика, Србија, културна сарадња, културни програми, организације

Све савремене државе, не само данас, већ од најстаријих времена успостављају и развијају различите међународне односе, било са суседним, пријатељским, па чак и "непријатељским" државама. Те различите активности имају више-мање различите циљеве и све оне скупа представљају елеменат спољне политике те државе у оквиру међународне заједнице¹⁾. Спољна политика је

1) V. Gavranov, M. Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, Savremena administracija*, Beograd, 1972, str. 14.

тако осмишљена да чува национални интерес и националну сигурност, као и идеолошке циљеве и економски просперитет, што се може постићи кроз мирнодопску сарадњу између народа или експлоатацију, какав је чест случај био у прошлости. Она одређује како ће једна држава сарађивати са другим државама на економском, политичком, друштвеном, културном, научном, спортском и војном плану – и у мањем обиму, али данас све значајнијем, како ће се односити према недржавним актерима²⁾.

Од најстаријих времена су државе водиле различите облике спољне политике према другим државама. Та политика често није била јасно дефинисана, она се мењала од друштвено-политичког контекста, а била је условљена и недефинисаношћу држава и њихових правних система, честим променама граница и ратовима. Ипак, постојала је размена како материјалних, тако и нематеријалних добара. Постојале су и дипломатске мисије које су водиле преговоре, потписивале споразуме, уговарале пактове, а можемо говорити о „дипломатији“ као појму који постоји колико и интеракција међу народима. Ако културну дипломатију дефинишемо као „размену идеја, информација, вредности, система, традиције, веровања, уметности као и других аспеката културе, у циљу подстицања и неговања међусобног разумевања“³⁾, онда можемо говорити да је и културна дипломатија, као инструмент спољне културне политике вековима била пракса.

Улога и значај спољне културне политике

Културна размена (међународни културни односи, културна дипломатија, спољна културна политика) се може одвијати у различитим областима уметности, науке, културе и привреде. Такве размене подразумевају комуникацију и поштовање између култура и културних актера који су укључени и која се одвија на основу разумевања одговарајућих вредности. Циљ што бољег разумевања јесте да се омогући боља интеракција и сарадња. Културна дипломатија је покретање или олакшавање такве размене са циљем дугорочне користи, било да промовише националне интересе, да изграђује односе или да унапређује друштвено-културно разумевање⁴⁾.

2) I. Visković, *Spoljna politika, Repetitorijum*, Beograd, 2005, str. 7.

3) M. C. Cummings Jr, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Centar za umetnost i kulturu, 2003, str. 1. prema M. Dž. Vizimirski, S. P. Šnajder, *Kulturna diplomatija*, Balkankult, Beograd, 2006, str. 101.

4) www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy, pristupljeno 11.01.2010.

Истраживачи, путници, путописци, наставници, просветитељи, уметници, па чак и авантуристи могу се сматрати првим амбасадорима или неформалним културним дипломатама. Успостављање редовних трговачких путева омогућило је честе размене информација и културних добара између трговаца и представника власти. Сви ти облици културне размене се могу идентификовати као рани примери културне дипломатије, а свака интеракција са различитим културама у прошлости, као и данас, означава важан облик културне размене или културног дијалога. Кроз историју се култура често користила као средство исказивања државне или владарске надмоћи и изградње дуготрајних односа између народа.

Објективно гледано, у спољној културној политици улога културе и културне размене – односно спољне културне политике – била је пожељна, али не и обавезна пракса. Иако се кроз културну размену и сарадњу могу подстицати и јачати односи између држава, та пракса је подређена друштвено-правним односима, законима, конвенцијама, билатералним и мултилатералним уговорима, као и војним и економским односима тих држава. То потврђује и раскорак између средстава која се посвећују културној дипломатији са иностранством и формалној дипломатији.

Актери спољне културне политике тврде да данас, више него икада пре, култура и културна размена и сарадња имају значајну улогу у међународним односима и оправдано траже да им се тај значај и призна, јер „културна размена нам пружа могућност да разумемо сличности и, тамо где постоје разлике, да разумемо мотивацију и људскост које се налазе у њима“⁵⁾. Ови атрибути одређују културу као критички форум за преговарање и медијум сарадње за изналажење заједничких решења, „форум за незваничну изградњу политичких односа, који отвара простор за преговарање са државама где политички односи нису погодни“⁶⁾.

Ти актери не траже да спољна културна политика буде једини инструмент јавне дипломатије и међународних односа, али наглашавају вредности културних активности које се заснивају на њиховој независности и слободи, кроз представљање и повезивање, на првом месту људи (група и појединаца), а не државних и поли-

5) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, str. 12.

6) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, *ibid*, str. 12.

тичких позиција. У прилог томе говори то да се „данас све више удаљавамо из света где ови појмови припадају свету елите, непроменљивих и традиционалних културних обележја која су била део амбасадорско-политичких уговора, у свет где је култура медијум између људи на масовном плану“⁷⁾. Концепт културне размене *Many-to-many* се све више развија и оставља ефекте, тако да културна дипломатија сада директно утиче и може чак и да усмерава традиционалне форме јавне дипломатије. Њени актери желе да се значај међународне културне сарадње призна и наглашавају разноликост националних приступа у решавању овог питања, као и универзални изазов проналажења успешне везе између културе и политике⁸⁾.

Тако је међународна културна сарадња врло рано постала саставни део политичких односа. На првом месту, схваћена као политичка активност, вођење спољне културне политика се јавља од стране јавног сектора – односно државне владе и других државних органа који међународне односе, односно културну сферу тих односа, користе за промоцију националних и регионалних интереса, пружање информација о земљи или региону порекла, стварање слике о тој земљи, посебно њеном народу и култури, побољшавање или промену имиџа и имају јасну намеру да промовишу своје вредности и културу. Те активности често укључују и економску добит, унапређење билатералне и мултилатералне сарадње са међународним партнерима, промоцију политичких ставова, вредности и убеђења у иностранству.

Могу пружати и алтернативу традиционалној дипломатији, када званично преговарање, на пример, из неког разлога није могуће. Док је у прошлости државно спонзорисање и подршка културној дипломатији била повезана са намером да се наметне одређени начин живота на другом простору, у новије време фокус се мења: од агресивног наметања до транспарентног и несебичног нуђења културе. Ипак, у примерима државног спонзорисања културне дипломатије и утицања на спољну културну политику постоји јасна намера: свака држава је заинтересована за пренос информација о сопственим вредностима и начину живота са циљем неговања симпатија или прихватања истих. Резултат су боље економске и политичке везе са другим земљама. Национална култура се на тај начин

7) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*; *ibid*, str. 16.

8) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974, str. 27.

користи да промовише нацију и побољша њено место на међународној сцени.

Као други актер спољне културне политике једне земље јавља се цивилни сектор – цивилно друштво. Невладине организације и институције кроз међународне културне односе, делујући ван јавног сектора или у сарадњи са њим, подржавају интерес свог региона или земље, подижу свест о одређеном културном питању и мотивисане су могућностима да развију и подстакну културну платформу за међусобну размену. У основи би требало да су вођени филантропским разлозима да подрже и ојачају међукултурне односе, а њихове активности могу попримити облик сарадње кроз размену корисних стручних информација, база знања, асоцијације или умрежавање.

Праксе независне или полунезависне спољне културне политике, односно посредничких институција, као што је Гете институт, нуде примере модерне информативно-културне размене засноване на националним културним стратегијама спољне културне политике. Овакав начин размене је у знатно већем обиму него појединачни програми размене и олакшава мобилност појединаца из обе културне и академске сцене. Добри примери су, такође, *Ерасмус* програм или билатерални програми за размену уметника. Мотивација индивидуалних уметника, академике и стручњака, који су ангажовани на директним разменама културе, огледа се у томе да добију прилику да покажу свој рад и способности, али и да науче о другима и од других. Она је најчешће лична и не мора имати политичку или економску димензију.

САВРЕМЕНА СПОЉНА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА СР НЕМАЧКЕ

Појам немачке спољне културне политике почео је да се користи почетком 20. века и био је повезан са порастом броја немачког становништва које је живело у иностранству, што је, пак, било условљено економским факторима: порастом немачке индустрије и трговине. После „Версајског мировног уговора“ који је закључен 1919. године број Немаца или особа немачког порекла, који су живели у иностранству је порастао. Као циљ ове политике прихваћена је брига о идеји германизма међу тим становништвом. У овом периоду су се циљеви спољне културне политике односили само на немачко становништво у иностранству, одржавање језичке

и културне заједнице између народа у земљи и у иностранству, а није било речи о тумачењу спољне културне политике у данашњем смислу, које подразумева подизање свести међу народима, разумевање, изградњу односа и сарадњу.

Тек је у Вајмарској Републици у оквиру Министарства спољних послова, 1920. године отворена Дирекција за германизам у иностранству и културне односе. Године 1925. отворен је Сервис за немачку академску размену (ДААД) са мисијом да организује размену студената и предавача са иностранством – са правим задатком међународне културне размене, за разлику од бриге о германизму у иностранству. Нешто касније су у оквиру Немачке академије (ДА) постављени оквири и за Гете институт са циљем промовисања наставе немачког језика у иностранству⁹⁾. Данас је за спољну културну политику Савезне Републике Немачке задужено Министарство спољних послова Савезне Републике Немачке.

Спољну културну политику Савезне Републике Немачке у савременом смислу и њен историјат можемо посматрати у периоду после завршетка Другог светског рата, у мају 1945. године. Прекинути дипломатски односи у периоду рата и нешто пре њега, услед национал-социјалистичког режима, утицали су и на прекид у културној дипломатији. Обнова међународних културних односа Савезне Републике Немачке после Другог светског рата отпочела је тек 1950. године када се успоставила Заједничка канцеларија између Савезне канцеларије и Високог савезног комитета¹⁰⁾.

У периоду државне, а тиме и културне обнове, што даље условљава и обнову културне дипломатије немачке државе, важну улогу преузимају Савезно министарство спољних послова и Министарство образовања. Правна питања су остављена свакој покрајини¹¹⁾ државе појединачно, што усложњава међународне културне конвенције. Савезна држава мора сачекати потврду свих савезних покрајина пре него што Савезна Држава Немачка може да потпише споразум¹²⁾. У јуну 1950. године Канцеларија је преуређена у

9) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, op. cit. str. 33.

10) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, str. 101.

11) Prema Osnovnom zakonu (Ustavu) SR Nemačke od 23.05.1949. godine sa izmenama od 8.10.2008. godine određeno je: u članu 73. da Savezna država ima isključivo zakonodavnu nadležnost, između ostalog, u zaštiti nemačkog kulturnog dobra protiv iznošenja u inostranstvo (tačka 5.a) i u pravnoj zaštiti industrijske svojine, autorskih i izdavačkih prava (tačka 9), dok je u članu 74. određena konkurentna nadležnost Savezne države i zemalja: regulisanje pomoći u obrazovanju i unapređenju naučnog rada (tačka 13).

12) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, op.cit. str. 103.

Одељене спољних послова, да би 1951. било створено Савезно министарство спољних послова, на чијем челу је био Конрад Аденауер. Године 1950. Савезна Република постала је придружени члан Савета Европе, а следеће године пуноправни члан. Исте године је постала и чланица Unesco и ове новине су значиле прекретницу у спољној политици Немачке која се окреће развоју културне дипломатије/спољне културне политике. Успостављани су „културни уговори“ са иностранством, првенствено на пољу науке, студентске размене и уметничке сарадње.

Билатерални уговори су се у првој линији успостављали између „западног блока“ којим су, подељено, управљале Британија, Француска и Сједињене Америчке Државе и тих држава. Први је потписан 1953. године, а остали билатерални споразуми су следили у наредним годинама. Немачко-инострана друштва су се формирала. *Deutsches Auslands-Institut* који је основан још 1917. године, 1951. године обновио је своју делатност као Институт за међународне односе у Штутгарту. Гете институт у Минхену је такође поновно успоставио своју активност, прекинуту због Другог светског рата тражећи финансијску помоћ од државе.

Поред успостављања дипломатских мисија у иностранству, поново су отворане немачке школе и радило се на успостављању наставе немачког језика. У томе је најзначајнију улогу, као и данас, имао Гете институт. Истовремено и друге раније основане институције студентске размене, као што су ДААД (Немачка служба за академску размену) и фондација Александра Хумболта, обновили су своју делатност. Ови актери и данас имају централну улогу у спољној културној политици Немачке. Такође су основани *Carl Duisberg Society* (1949), *Inter Nationes* (1952), *Deutscher Kunststrat* (Немачки уметнички савет, 1954), *Deutscher Musikart* (Немачки музички савет, 1955) који су подстицали међународне културне односе, размену између Немачке и иностранства и пружали подршку сарадњи у различитим областима културног и уметничког живота.

Дитер Затлер који је тада управљао културним сектором Министарства спољних послова преузео је задатак стварања немачког система културне дипломатије и постизање његове успешности¹³⁾. У овом периоду, кроз културне преговоре, билатералне и мултилатералне природе, свест о Немачкој у иностранству се мењала. Подизање свести о Немачкој и унапређење имица државе и данас

13) А. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, str. 108.

је један од главних циљева спољне културне политике Немачке. Осим успостављања културне дипломатије између Немачке и иностранства, Затлер је успостављао и јачао односе између различитих нивоа децентрализоване државне управе, али и приватног сектора. Кулминација ових активности потврдила се 1960. године када је управљање над немачким културним институцијама у иностранству преузела приватна институција Гете институт.

Културна дипломатија се, као инструмент спољне културне политике, вредновала као сегмент традиционалне јавне дипломатије, а не као општа идеја културне размене и сарадње између народа – „мека сила“ разумевања и заједничког живота, како се културна дипломатија у савременом смислу тумачи. Савет за културну политику је основан 1960. године као саветодавно тело састављено од чланова који не долазе из политичког већ из културног живота Немачке. Они су се састајали неколико пута годишње и по њиховим смерницама Дирекција за културне односе морала се управљати. Та дирекција је сарађивала са многим органима ван Министарства спољних послова, као што су Министарство унутрашњих послова, Министарство за научно истраживање и Министарство за породицу и омладину.

Одговорност за спољну културну политику сноси савезна држава Немачка и ту политику спроводи првенствено Савезно министарство спољних послова – односно Дирекција за културне односе. Ова Дирекција сноси одговорност за спољну културну политику и финансијску политику, даје смернице, алоцира средства и учествује у неколико *decision-making* тела, заједно са другим представницима Савезне државе и министара образовања покрајина Немачке¹⁴⁾. Удео Дирекције је донекле ограничен и делегиран, те Савезно министарство спољних послова и Дирекција за културне односе подржавају неколико институција и организација у њиховој делатности у иностранству.

ЦИЉЕВИ И ПРАВЦИ СПОЉНЕ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ СР НЕМАЧКЕ

Немачки приступ спољној културној политици представљен је кроз позитиван став према сарадњи са другим европским државама, као и остатком света. Мисија, интерни документи и практичне активности званичних немачких актера у иностранству у култур-

14) А. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, *ibid*, str. 112.

ној и образовној области показују да је Немачка представник идеје о што повезанијој спољној културној политици Европске уније. Неке историјске чињенице и даље обележавају немачку спољну политику данас. Најпре, савремени културни и образовни односи са остатком света (који су саставни део спољне политике) морају бити сагледани у светлу Хитлерове фашистичке диктатуре од 1933. до 1945. године са свим својим последицама на европски и светски поредак. Такође, значај за спољну политику Немачке има и то што данас постоји 16 независних савезних покрајина које утичу у одређеној мери на спољну културну политику Савезне владе. И трећи фактор је то што Немачка, за разлику од неких других лидера Европске уније, никада није имала битну улогу као колонијална сила, што је оставило трага на данашњу спољну политику, као и унутрашње културне односе¹⁵⁾.

Савезно министарство спољних послова¹⁶⁾ је главни стратешки актер, који учествује у планирању, спровођењу, управљању и контролисању немачке спољне културне политике. Званични циљеви спољне културне и образовне политике су¹⁷⁾: 1) да се промовише немачка културна и образовна сфера, 2) да се ослика свакодневни живот у савременој Немачкој, 3) да се развије дијалог о вредностима и спречава конфликт и 4) да се промовишу европске интеграције.

Савезна канцеларија спољних послова утврдила је и низ приоритета ради постизања ових циљева. То су : 1) од 2002. је покренут специјалан програм под називом “*European-Islamic Intercultural Dialogue*”, који је осмишљен да промовише сусрет и сарадњу запада и исламског света, 2) потрошња великог дела буџета за немачке културне односе и образовање на активности у 25 држава Европске уније, са циљем промовисања „шире и дубље“ Уније, 3) унапређење немачког профила у високом образовању кроз промовисање размене и међународне сарадње на академском нивоу, 4) помоћ немачким школама у иностранству и 5) непрекидни напори да се стимулише интересовање за немачки језик у иностранству, као главна компонента културних односа и образовне политике.

Имплементацију ових политика Савезно министарство спољних послова у одређеној мери препушта посредничким институци-

15) www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241, pristupljeno 13.01.2010.

16) www.auswastiges-amt.de, pristupljeno 10.02.2010.

17) У литератури и годиšnjim извештајима Saveznog ministarstva spoljnih poslova SR Nemačke се појам спољне културне и образовне политике изједначава са појмом спољне културне политике.

јама и организацијама, под геслом: „што мање мешања државе, то боље“ и „културни односи и образовна политика нису само питање „доброг, лепог и истинитог“, већ саставни део немачке спољне политике у циљу спречавања конфликта и одржавању мира“¹⁸⁾.

Министарство има проактиван став према европском заједништву да „културни идентитет јесте и биће одређен кроз регионе и народе“, а залаже се да „транснационални утицај добије на значају. Често подељивачка улога културе мора се заменити интегративном улогом“¹⁹⁾. Због тога, најзначајнија од тих посредничких организација – Гете институт, не само да подржава „европски садржај“, већ и охрабрује сарадњу страних културних институција, амбасада, као и сарадњу са цивилним сектором унутар Европске уније и шире. Није зачуђујуће што Гете институт има потписане уговоре са Британским саветом и Шпанским институтом Сервантес, као и то да је члан EUNIC²⁰⁾.

Наклоност ка европском региону је не само из природне географске повезаности и гео-политичких приоритета, већ и у покушају да „излечи“ ране из Другог светског рата, да регенерише поверење међународне заједнице, да заступа безбеднији светски поредак и зато се спољна политика СР Немачке фокусира на од самог почетка, на процесе европске интеграције у прилог трансатланској осовини. У додатак томе, Министарство је истицало чињеницу да је велики број нових читаоница Гете института основан у европским земљама у последњих петнаест година, чему сведочи и чињеница да је две трећине Гете института данас смештено у државу Европске уније и у државу бившег Совјетског Савеза.

Уз политичке и економске програме и активности културни односи засновани на заједништву представљали су такозвани трећи стуб спољне политике Немачке. У послератним годинама, друге европске државе су биле позване и чак финансијски стимулисане да успоставе културне односе са Немачком. Немачки стратешки decision-makers били су свесни да би требало да се од представљања „реедуковане, опране од кривице и лепе Немачке“ окрену „извозу“ немачког језика и културе у иностранство. Тиме је отворен критички дијалог и успостављена интеркултурна двосмерност.

18) www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241, pristupljeno 13.01.2010.

19) <http://www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241>, pristupljeno 13.01.2010.

20) European Union National Institutes for Culture – www.eunie-brussels.eu, pristupljeno 20.01.2010.

Културни програми као део спољне културне политике

Спољна културна политика се на првом месту залаже за „представљање Немачке као државе са живом, разноврсном и међународно признатом културном сценом“, тако да можемо рећи да културни програм представља основу деловања спољне културне политике Савезне Републике Немачке. Задатак културног програма је да у иностранству прикаже слику висококвалитетног и разноврсног уметничког живота и достигнућа у Немачкој и представља Немачку као креативну, иновативну, модерну и културну државу Европе. То се остварује кроз представљање немачке културе и уметности, поготово савременог стваралаштва, у иностранству.

Ипак, то приказивање немачке уметности у областима литературе, филма, музике, представљачких и визуелних уметности у иностранству није једносмеран и статичан процес, већ даје значајан допринос интеркултурном дијалогу и разумевању²¹⁾. Тај дијалог и сарадња нису само између посредника спољне културне политике Немачке (нпр. Гете института) и појединачна, организација и институција у иностранству, већ и између иностране културе и уметности са једне стране и Немачке са друге – чиме се ојачава сарадња Савезног министарства спољних послова и иностраних културних институција у Немачкој, а и подршка њиховим културним програмима и културним недељама. Пружа се и могућност иностраним уметницима да се представе у Немачкој. Тиме Министарство подржава не само немачке пројекте или уметничка остварења и културне вредности Немачке у иностранству, већ у духу „културне двосмерности“ даје и финансијску подршку културним достигнућима других држава, посебно земљама у развоју, што се најчешће обавља преко Гете института, Института за иностране културне односе (Ifa) и сарадње са приватним иницијативама грађана. Добар пример те двосмерности су активности у оквиру *Haus der Kulturen der Welt* у Берлину.

Највећи део делатности спољне културне политике Немачке²²⁾ представљају активности из области културе и уметности у иностранству. Најважнији инструменти ових активности јесу: 1) подршка литератури и књижевности – објављивање књига и културних часописа, брига о немачким библиотекама и читаоницама

21) Dokument „Spoljna kulturna politika - Koncept 2000“

22) A. Jovašević, Uloga Gete instituta u ostvarivanju spoljne kulturne politike Nemačke prema Srbiji, Beograd, 2010, str. 25-27.

у иностранству, учествовање на сајмовима у иностранству, помоћ при превођењу, позиви иностраним издавачима и олакшице при добијању ауторских права, библиотекарски рад и сарадња, подстицање књижевних вечери и сусрета, као и учествовања аутора и издавача, 2) подршка филму – приказивање актуелних немачких филмова у иностранству (често у оквиру ЕУ филмских фестивала) и подршка немачком филму, учествовање немачких режисера на међународним филмским фестивалима, подршка копродукцији, као и подршка страним филмовима и редитељима при гостовању на немачким филмским фестивалима (нпр. на Међународном филмском фестивалу у Берлину), 3) подршка гостовањима – турнејама музичких оркестара, хорова ансамбала и група, плесних и позоришних трупа у иностранству, 4) подршка фестивалима, конгресима, семинарима, 5) подршка кроз саветовање тј. услуге *consulting* и информисања (у земљама у развоју и транзицији), 6) подршка изложбама – представљању немачких уметника у иностранству и 7) уметничка размена.

Критеријуми за избор пројеката су уметнички квалитет. О том квалитету одлучују експерти из различитих области зависно од врсте програма, област примене у партнерској држави – релевантност и одрживост пројекта, које процењују Гете институт, радна група Министарства и инострани представници у месту у ком се пројекат реализује. Такође, значајна је подршка уметничким пројектима који нису претходно подржани од стране Европске уније, савезне државе, савезне покрајине или приватних спонзора.

ЛИКОВНА И СЦЕНСКО-ИЗВОЂАЧКА УМЕТНОСТ

Савезно министарство спољне политике, кроз различите инструменте спољне културне политике, подржава изложбе из области уметности и историје (уметничке и историјске изложбе) немачких музеја, као и учешће Немачке на значајним међународним уметничким бијеналима. Најзначајнији актери у овој области су Гете институт и Ifa, чија су тежишта у презентацији и приказивању савремене ликовне/визуелне уметности у иностранству. Ifa осмишљава и организује изложбене турнеје оригиналних уметничких дела широм света и подржава пројекте савремених немачких уметника у иностранству. Гете институт поставља културне и историјско-документарне изложбе, као и изложбе немачких музеја и галерија које су већ спремне за представљање у иностранству. Уз

то подржава програме сусрета и размене уметника и кустоса у иностранству, а за уметнике организује студијске програме и боравке (нпр. DAAD).

Савезно министарство спољне политике директно финансира појединачне велике пројекте са посебним културним и политичким значајем, а пружа подршку пројектима у области музике, позоришта, перформанса и плеса кроз активност посредничких организација/институција – на првом месту преко Гете институт. Музичка и сценска уметност у раду Гете института имају посебно и значајно место. У овој области организују се концерти немачких музичара и музичких ансамбала, а организује се и сарадња са локалним уметницима, у циљу да се представи богата музичка култура Немачке у иностранству, али и да се превазиђу језичке баријере и успостави разумевање и дијалог, што и јесте циљ спољне културне политике Немачке.

Музичка делатност Гете институт обухвата професионалне активности: самосталне концерте, турнеје, мајсторске курсеве и радионице, као и симпозијуме. На пољу аматеризма, Гете институт подржава пројекте размене музичара, који омогућавају сусрет људи из различитих држава кроз заједнички уметнички рад. У овој области су значајни споразуми Гете институт и Министарства за културу. (нпр. подршка Немачком музичком савету). Поред музичке уметности, значајно је деловање немачког позоришта у иностранству, које је познато по диверзитету и високом квалитету трупа. Гете институт и овде има значајну улогу тако што представља и помаже гостовања немачких позоришних и плесних трупа у иностранству и партнер је у међународним копродукцијама. А у својим институтима у иностранству доприноси размени у позоришној области кроз гостовања редитеља, радионице, сценска читања итд. А у циљу „културне двосмерности“ заједно са Савезном комисијом за културу и медије подржавају се боравци иностраних позоришних радника и уметника на Међународном позоришном институту као и гостовања из држава у развоју и транзицији.

Задатку спољне културне политике да представља савремену Немачку и њену разноврсну културу, поготову широј и млађој публици у иностранству, одговара област филмске уметности: играни и документарни филм. Приказивање немачких филмова обавља, на првом месту, Гете институт и други инострани посредници који у

просеку дневно прикажу 68 немачких филмова²³⁾ у иностранству и који на годишњем нивоу досегну публику од преко два милиона гледалаца. Поред приказивања филмова, филмска делатност у иностранству обухвата и подршку филмских остварења у државама у транзицији - потом гостовања немачких филмских стваралаца и помоћ при организовању међународних филмских фестивала. Посебно је значајна улога спољне културне и образовне политике у регионима у којима није створено јако филмско тржиште (комерцијално филмско тржиште), док у државама као што су Сједињене Америчке Државе, Аустралија, Јапан и Кореја филмски програми Гете института служе као некомерцијална платформа.

ШТАМПАНИ И ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИЈИ

Трећи стуб немачке уметности, поред визуелних и извођачких, представља књижевност. У међународној размени, према спољној културној политици, размена у области књижевности не сме бити ограничена језичким баријерама. Зато Савезно министарство спољних послова и одељак Савезне комисије за културу и медије подржавају преводилаштво. Гете институт је задужен за подршку превођењу са немачког на друге језике, док *Literarische Colloquium Berlin* и Друштво за подршку литератури у Африци, Азији и Јужној Америци пружају подршку превођењу на немачки језик. Немачки преводилачки фонд омогућава стипендије, награде и студијске боровке за немачке преводиоце.

Осим преводилачке делатности и бројних библиотека и читалоница у оквиру Гете института у иностранству, часописи заузимају место у активностима спољне културне политике. Часопис *Deutschland* и његово вишејезично издање на Интернету *Deutschland Online*²⁴⁾ извештава о свим областима културног живота у Немачкој и немачкој култури у иностранству. Постоје и часописи: *Humbolt* који издаје Гете институт за подручје Јужне Америке, Шпаније и Португала, *Fikrun Wa-Fann*, за арапско подручје који издаје Гете институт, часопис *Kulturaustausch* за међународну перспективу и размену, који издаје Ifa; немачко-пољски часопис *Dialog*, који издаје немачко-пољско друштво.

23) *Godišnji izveštaj Gete instituta 2003. godine*, Београд, 2004, стр.17-19.

24) www.magazine-deutschland.de

Још једну активност у сфери аудио-визуелних медија представља *Deutsche Welle*²⁵⁾, као немачки међународни медијски систем и то у четири области: DW-Radio, DW-TV, DW-World De (Интернет) и DW-Akademie, који „заједно представљају медијску визиткарту Немачке²⁶⁾“. ДВ-Радио и ДВ-ТВ су преко Интернета и сателита доступни на свим континентима, док ДВ-Академије нуди образовање и обуку новинарима и радијском особљу. *Deutsche Welle* је станица у савезној надлежности, чија су примарна циљна група културни радници и *decision-makeri* у иностранству, као и они који уче немачки или су заинтересовани за немачки језик и културу. Мултиплатформа нуди различите аудио и видео садржаје, као и текстове и фотографије по регионима и циљним групама, на немачком и на другим језицима.

ОБРАЗОВАЊЕ

Савезно министарство спољних послова СР Немачке своју политику према иностранству сагледава кроз три области, а то су спољна политика, спољна економија и спољна културна политика, у којој осим културног дијалога, разумевања и сарадње, образовна политика игра једнако значајну улогу. Образовна политика Немачке према иностранству је одувек била значајна. После Другог светског рата настава немачког језика у иностранству имала је за циљ да обнови интересовање за немачки језик и културу и тиме створи позитивну климу у јавности. А и данас, како је наведено у циљеви-ма спољне културне политике Савезне Републике Немачке, промоција учења и ширења немачког језика у иностранству представља један од приоритета спољне културне политике државе.

Овај циљ се остварује кроз наставу језика (различити нивои наставе) и кроз обуку наставника немачког језика, али и индиректно кроз представљање немачке уметности (нпр. филмови и позоришне представе на немачком језику или немачка књижевност) и стипендије иностраним студентима и научницима за студијске и истраживачке боравке у Немачкој. Подршка учењу и ширењу језика представљена је и кроз немачку културу и подршку вишејезичности и мултикултуралности, кроз које се преиспитује и ојачава позиција немачког језика у европским институцијама. Укупан број

25) www.dw-world.de, pristupljeno 20.01.2010.

26) Izveštaj o spoljnoj kulturnoj politici za 2007. godinu, Savezno ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, Berlin, 2008. Требало би да стоји у оригиналу - БГ

становника којима је немачки језик матерњи је око сто милиона, зато немачки језик представља највећу матерњу језичку групу у Европи, а као страни језик се налази на другом месту, после енглеског, посебно у средњој и источној Европи.

У свету се број оних који говори немачки језик процењује на 16-17 милиона и по значају се убраја у шест до осам најзначајних језика на свету, а постоји и Стратегија за јачање немачког језика као страног језика. Успех подршке немачком језику у иностранству је у директној вези са порастом атрактивности СР Немачке као јаке привредне и научно-истраживачке државе. Образовну политику СР Немачке у иностранству заступају Гете институт, који нуди курсеве језика и Централа за школство у иностранству (ZfA)²⁷⁾, Педагошки сервис за размену (PAD)²⁸⁾, који се бави програмима размене и даље обуке наставника немачког језика и DAAD, који се бави разменом немачких и иностраних студената и истраживача.

Један од главних циљева образовне политике према иностранству представља квалитативно унапређење наставе немачког језика у школама, али и проналажење нових могућности за наставу немачког језика у школама у Европи – партнерским државама Европске уније и суседним државама. Посебни циљеви су стабилизација броја ђака који уче немачки у државама средње и источне Европе, побољшање учења немачког језика као обавезног предмета у државним школама, као и унапређење и изградња наставе немачког језика у државама западног Балкана. Тиме се постиже вишејезичност прокламована од стране ЕУ комисије и статус немачкој језика подиже у језичкој пракси европских институција.

Осим наставе немачког језика, значајан сегмент активности спољне културне политике у области образовања, посвећен је школству и високом школству у иностранству. Године 1978. из савезног кабинета је потекла идеја о спољној политици у области школства, која је допуњена 1990. године и има следеће оквире : 1) ојачати сусрет са заједницом и културом земље домаћина, 2) даља изградња и брига о школама за немачку децу у иностранству, 3) продубљење међународне сарадње у области школства (изградња стране и двојезичне наставе, међусобно/реципрочно признавање оцена, јачање ђачке и наставничке размене) и 4) подршка немачкој настави у иностраним школама (образовање наставника немачког језика).

27) Zentralstelle für das Auslandsschulwesen

28) Pädagogische Austauschdienst

Као што се види из ових циљева размена у области школства представља значајну област деловања спољне образовне политике. Та размена подстиче међународне контакте ђака, учитеља, наставника и школа, са циљем толеранције и међусобног разумевања. А за политику Министарства су значајни програми - школска партнерства са Северном Америком (*German American Partnership Program*), Израелом и државама централне и источне Европе и бившим државама СССР, подршка победницима на такмичењу из немачког језика у 90 земаља, курсеви немачког језика и знања, програми немачког језика као страног језика и програми за наставнике немачког језика (једна година праксе у иностраној школи) и програми педагошке и омладинске размене.

Спољна културна политика је саставни део спољне политике, заједно са друштвено-правним односима који уређују политичке односе и привредним везама двеју држава. Савремени билатерални односи између СР Немачке и Републике Србије уређени су после Другог светског рата. Однос Немачке према Србији уређен је кроз државно деловање дипломатске мисије, посредничких институција из области привреде које подстиче Савезно министарство за привредну сарадњу и развој и посредничких институција у области културе и образовања за које је задужено Савезно министарство спољних послова. Осим државних актера, у међународним односима ових држава учествују и политичке и неполитичке фондације, невладине организације и међународне мреже.

За спровођење спољне културе политике према Србији, која се у најопштијим цртама залаже за промовисање немачке културе и образовне сфере, осликавање савременог живота у Немачкој, развијање дијалога и спречавање конфликта и промовисање европских интеграција, задужено је неколико посредничких институција. То су Гете институт, DAAD, PASCH, Ifa и AvX. Од тога Гете институт Београд има највећи опсег, видљивост и значај програма, па се на његовом примеру, односно реализованим активностима, успешно могу представити особености те политике према Србији. Са друге стране, указује на то да ту политику, иако је планирана, осмишљена и прилично широко схваћена није увек једноставно имплементирати и не може увек у једнакој мери да одговара на очекивања која имају обе стране – Савезно министарство спољних послова СР Немачке које делује у име државе и становништво земље у којој делују – шира и ужа циљна група: публика програма

Гете института и сами учесници у тим програмима са локалном подручја.

Може се рећи да се спољна културна политика Немачке према Србији најбоље спроводи у оним сферама где је њен природни след, тако да је најбоља сарадња са онима који говоре немачки или се посебно интересују за Немачку. У понуди је велики број садржаја: библиотека, медиотека, и уметничких програма у самом Институту, као и велики број информација о путовањима, стипендијама, што и јесте задатак Гете института, јер он као инструмент спољне политике Немачке има задатак да развија односе са домаћим становништвом које је отворено ка немачким утицајима, да тражи будуће партнере и пријатеље и да ствара позитиван контекст за дијалог и разумевање. Културним и научним радницима нуде се различите могућности, што не само да доприноси повећању квалитета односа између Србије и Немачке већ и нуди могућност да уче једни од других и сарађују.

Публика Гете института нису само људи који говоре и уче немачки језик и они који су професионално заинтересовани за културну и научну размену са Немачком, већ шира публика којој се може пренети слика о савременом животу у Немачкој и њеној култури. Они представљају најспорнију групу, за коју некада постоје масовни садржаји, попут инсталације „Берлинског зида“ на Тргу Републике 2009. године или изложби у излогу Института, који има велику видљивост до неких садржаја који су намењени широј публици, али због недовољне препознатљивости или цене улазнице нису допрли до публике. За такве програме је неопходно подизање видљивости и приступачности, већа децентрализација садржаја, као и у веће фокусирање на пројекте, чиме би се омогућила јача програмска основа. Само тако би се остварило још боље имплементирање спољне културне политике Немачке према Србији, у коме Гете институт Београд посредује, све у циљу поспешивања спољне културне политике, пошто се „култура сматра једном од три компоненте спољне политике државе, заједно са економијом, и политиком“²⁹⁾.

29) Ана Јовашевић: “Улога спољне културне политике у савременим европским токовима”, у: Годишњак Универзитета Едуконс бр. 1 Сремска Каменица, 2010, стр. 221.

Ana Jovasevic

CULTURAL RELATIONS BETWEEN FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND SERBIA

Objectives, directions and activity carriers –

Summary

In this paper author analyzed basic characteristics and directions of activity in foreign cultural politics of Federal Republic of Germany toward Serbia from different angles, as well as the place, role and significance that certain cultural institutions of public and “non-public” sector have in achieving goals of this politics for purpose of building, development and improvement of mutual cultural and consequently also political and economic relations and cooperation between Serbia and Germany. In this paper the author analyzed the notion, elements and activity directions as well as the characteristics of foreign cultural politics and organizations that participate in its implementation. In particular in the paper there is analyzed the role of certain carriers of German culture in foreign states as an intermediary institution of the Federal Ministry of Foreign Affairs of the Federal Republic of Germany that is in charge of devising and implementation of the foreign politics.

Key Words: Federal Republic of Germany, foreign cultural politics, Serbia, cultural cooperation, cultural programs, organization

ЛИТЕРАТУРА

- Bound, K., Briggs, R., Holden, J., Jones, S., *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007.
- Cummings Jr, M. C., *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Центар за уметност и културу, 2008. ??? БГ
- Драгићевић Шешић, М., Стојковић, Б., *Култура, менаџмент, анимација, маркетинг*, Слио, Београд, 2003.
- Гавранов, В., Стојковић, М., *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972.
- Naigh, A., *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974.
- Јовашевић, А., *Улога Гете института у остваривању спољне културне политике Немачке према Србији*, Београд, 2010. ??? чланак, књига, БГ
- *Културни и информативни центар СР Немачке*, КИЦ Београд, Београд, 1983.

- Maass, K. J., *Ziele und Instrumente der Auswaertigen Kulturpolitik*, Nomos, Baden-Baden, 2009.
- *Menschen bewegen – Kultur und Bildung in der deutschen Aussenpolitik*, Savezno ministarstvo spoljnih poslova, Berlin, ? БГ 2006.
- Nye Jr, J. S., „Soft power“, *Foreign policy*, 1990.
- *Основни закон Савезне Републике Немачке*, ГТЗ, Београд 2003.
- Павлица, Б., *Привредни и политички односи Србије са Немачком, 1882-2005*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.

Resume

Theme of this paper is a presentation and analysis of certain segments of foreign cultural politics of the Federal Republic of Germany, its characteristics, role and significance, particularly in bilateral relations of this most significant state in the European Union toward Serbia. In the context firstly the author analyzed the notion, significance and characteristics of the cultural politics of the Foreign Republic of Germany in general, therefore including the relations with other states inside and outside of the European Union.

Most significant part of the paper is related to the analysis of the place, role and significance that certain institutions as the main actors of German culture have in achieving objectives of foreign cultural politics of the Federal Republic of Germany and building, development and improvement of mutual cultural relations and cooperation of this state and Serbia. In this paper there are also presented the notion and objectives of foreign cultural politics, as well as its general characteristics and characteristics of certain segments of foreign cultural politics of the Federal Republic of Germany such as: cultural programs, fine arts and the stage and performing arts, print and electronic media, education, etc., as well as their role and significance in achieving the objectives and programs of German foreign cultural politics in Balkan.

In the paper there is also analyzed a role of certain carriers of German culture in foreign states as intermediary institutions of the Federal Ministry of Foreign Affairs of Germany that is in charge of devising and implementation of foreign politics. Through description and analysis of the activities of these organizations there is presented a more thorough picture of what is official national foreign politics of Germany in relation to Serbia and what are its distinctive features.

Овај рад је примљен 6. октобра 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. новембра 2010. године.